

Terminai glotodidaktikoje (lingvostatistikos aspektas)

Giedrė Klimovienė, Juozas Korsakas

Anotacija. Mokant studentus specialybės užsienio (anglų) kalbos, daug pastangų skiriama mokomųjų tekstų analizei, suvokimui ir vertimui į gimtąją (lietuvių) kalbą. Angliškuose profesijos tekstuose yra nemažai svarbių ekonomikos terminų, kurie lietuvių leksikoje paplitę nevienodai: vieni priskiriami aktyviajam žodynui, taigi vartojami dažniau, o studentai juos įsimena geriau; kiti – retoki ir todėl sunkiau įsimenami (nors pasitaiko vartinių ar naujadarų, sumanytų gimtosios kalbos išteklų pamatu).

Šiame tyrime taikomi lingvistinės statistikos metodai ir glaustai apžvelgiamas ekonomikos terminų dažninis vartojimas mokomuosiuose anglų kalbos tekstuose gimtosios kalbos leksinės sistemos aspektu. Dažninių indeksų pamatu nustatoma termino funkcionavimo leksinėje sistemoje konstatuojamoji ir santykinė vertė bei teikiamos išvalgos dėl glotodidaktikos procese analizuojamų tekstų sudėtingumo. Vienanarių ekonomikos terminų lingvostatistinės charakteristikos teikiamos lentelės duomenų pavidalu. Pagrindinė statistikos rezultatų charakteristika – koreliacija tarp termino dažnio ir įsiminimo. Tyrimo metodologija ir lingvostatistikos rezultatai teikiami kaip pavyzdys, sekintas mokant užsienio (anglų) kalbos ir drauge su studentais lingvistinės statistikos metodais analizuojant profesinių tekstų terminiją.

Reikšminiai žodžiai: dažniniai žodynai; ekonomikos terminija; glotodidaktika; lingvostatistika; mokomoji leksikografija; sociolingvistika; tekstynai; terminologija.

Įvadas

Žmonių tarpusavio santykiai visuomenėje, socialinių sistemų struktūra ir funkcijos, taip pat šių sistemų sąveika su atskirais individais atsispindi ir tam tikros kalbos leksinėje sistemoje. Jos elementai kinta. Šiuokart trumpai apžvelgiamos lietuvių ir anglų kalbų vienažodžių ekonomikos terminų sekos lingvistinės statistikos metodais. Glotodidaktikos procesas esti daug efektyvesnis, kai studentai užsienio kalbos mokosi aktyviaisiais būdais, atlikdami praktines užduotis savosios grupės kolegų aplinkoje. Pavyzdžiui, keliami ontologijos klausimai: „Kas ir kaip egzistuoja angliškuose mokymo tekstuose?“; „Ar intensyviai gimtojoje kalboje vartojami iš anglų kalbos išversti vienažodžiai ekonomikos terminai (dažniausiai daiktavardžiai)?“. Darbas su anglų ir lietuvių kalbų dažniniais žodynais, naudojantis ir Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Kompiuterinės lingvistikos centro tekstynu (DRLKT, 2009), padeda perprasti konkrečios mokslo srities terminiją (taip pat ir naujų, retų terminų radimąsi ir jų funkcionavimą leksinėje sistemoje). Terminų paplitimo akcentavimas ir įvertinimas, pagrįstas kalbine intuicija, gerokai skiriasi nuo konstatuojamųjų lingvistinės statistikos charakteristikų. Pavyzdžiui, iš palyginti nedidelės vos vieno milijono imties K. Hoflando, S. Johanssono „Anglų kalbos dažninio žodyno“ (1982) matyti, kad itin dažna tokių ekonomikos terminų vartosena (pirmasis skaičius reiškia vartojimo dažnumą, o antrasis – šaltinių, arba tekstų, kuriuose terminai pavartoti, skaičių): *economics*-23/ 18, *commodity*-11/ 7, *market*-200/ 80, *bank*-80/ 58, *cheque*-11/ 7, *export*-24/ 17, *cost*-183/ 88, *capital*-132/ 53, *date*-139/ 14, *finance*-34/ 20, *credit*-47/ 38, *income*-107/ 12, *loans*-23/ 4, *trade*-214/ 12, *risk*-53/ 12, *account*-158/ 14, *management*-59/ 13, *debt*-19/ 6, *poverty*-19/ 8, *consumer*-14/ 6 ir pan. Panašios imties lietuvių kalbos dažniniame žodyne (Grumadienė, Žilinskienė, 1998) atrandame santykiškai artimas lingvo-

statistines atitikmenų analogijas: *ekonomika*-311/ 139, *prekė*-755/ 107, *rinka*-407/ 125, *bankas*-950/ 129, *čekis*-84/ 34, *transportas*-69/ 32, *kaina*-734/ 180, *kapitalas*-306/ 93, *lėšos*-361/ 162, *kreditas*-273/ 86, *infliacija*-81/ 36, *pajamos*-291/ 98, *paskola*-149/ 46, *prekyba*-236/ 96, *rizika*-51/ 34, *sąskaita*-453/ 96, *vadyba*-17/ 10, *skola*-81/ 46, *skurdas*-36/ 28, *vartotojas*-138/ 36, *verslininkas*-94/ 57 ir t.t. Dažnai vartojamus ekonomikos terminus studentai lengviau išverčia ir suvokia, nes jie intensyviai vartojami įvairiuose angliškuose ir lietuviškuose tekstuose. Tačiau glotodidaktikos požiūriu sunkumų būna, kai susiduriama su retai vartojamais ekonomikos terminais, kurie nedažni ne tik anglų kalboje, bet ir studentų gimtojoje kalboje, pavyzdžiui: *auction*-3/ 3 – varžytynės-2/ 2, *duality*-2/ 1 – dualumas-0/ 0, *deflation*-1/ 1 – defliacija-2/ 2, *dumping*-3/ 2 – dempingas-2/ 2, *conversions*-2/ 2 – konversija-1/ 1, *entrepreneurship*-1/ 1 – verslumas-0/ 0, *extremes*-4/ 3 – ekstremumai-5/ 3, *oligopoly*-1/ 1 – oligopolija-1/ 1, *utility*-9/ 5 – naudingumas-6/ 6, *insolvency*-1/ 1 – nemokumas-2/ 2, *rationing*-2/ 2 – normavimas-1/ 1, *leverage*-1/ 1 – svertas-6/ 5 ir pan.

Nagrinėdami mokomosios leksikografijos užduotį, studentai sužino, jog minėtieji žodynai buvo parengti įvairiu laiku, skirtingomis geografinėmis ir geopolitinėmis aplinkybėmis tarpusavyje nesusijusių ir bendrų siekių neturinčių mokslininkų: vieniems rūpėjo germanų (dabartinės anglų) kalbos leksikos vartojimo dažniniai ypatumai; kitiems – dar tuo aspektu mažai tyrinėta fleksinė baltų (lietuvių) kalba. Nors kalbos skirtingos ir, be to, vadovautasi gerokai netapačia metodologija, tačiau leksikos dažninio vartojimo bendriausiosios charakteristikos (lingvistinės statistikos rezultatai) turi nemažai panašumų. Šis bruožas glotodidaktikos požiūriu yra labai reikšmingas: studentai, specialybės tekstuose savarankiškai ieškodami terminologinių faktų, tas terminų sekas geriau ir įsimena.

Įdėmiau vertindami ekonomikos terminų kitimo požymius pastebėtume, kad kai kurie žodžiai buvę aktualūs, tarkime, prieš 20 metų, dabar dėl pokyčių Rytų Europoje prarado turėtą svarbą. Esama ir tokių lietuviškų ekonomikos terminų, kurie neprigijo iki šiol. Į „Aiškinamąjį ekonomikos anglų-lietuvių kalbų žodyną“ (Pearce, 2006) įtraukta nemažai gana taisyklingų teiktinų ir neretai lietuvių kalbos išteklių pagrindu sukurtų atitikmenų. Bet kaip matyti iš VDU parengto didelės apimties „Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno“ duomenų tie terminai vis dar retai tevatojami. Betgi tekstynas puikiai atspindi dabartinės rašytinės lietuvių kalbos terminiją ir lietuvių kalbą apskritai (respublikinių ir vietinių laikraščių tekstus; mokslinę ir populiariąją periodiką; grožinę, mokomąją, mokslinę, pažintinę, mokslo popularinimo ir administracinę literatūrą; Lietuvos Respublikos Seimo stenogramas). Paminėtame tekстыne iš viso nepavartotas terminas *senjorazas* (pajamos, kurias gauna valstybė dėl savo monopolinės teisės spausdinti pinigų; skirtumas tarp papildomai išleistų pinigų sumos ir jų išleidimo išlaidų; *defliatorius* (BVP *defliatorius* -- indeksas, kuriuo matuojamas vidutinis šalies produkcijos kainų lygis palygint su baziniais metais; BVP defliatorius atspindi visų šalies prekių ir paslaugų kainų didėjimo tempą ekonomikoje); tik po vieną kartą (populiariojoje ir specializuotoje periodikoje) pavartotas terminas *anuitetas* (skolos atidavimo būdas, pagal kurį nustatytu laikotarpiu atiduodama skola ir palūkanos); *įvestis-1*; čia randamų kai kurių lietuviškos darybos ekonomikos terminų (pavyzdžiui, *greitiklis* ir *nuonešis*) tekstų apskritai nėra; vos kelis kartus pavartoti terminai *trendas-4*, *tvarkinys-5* ir pan. Dėl šios priežasties neišvengta skolinių ir vertinių. Tačiau esama labai gražių darinių, nors kai kurie iš jų lietuvių kalbos leksikoje taip pat vartojami neintensyviai. Be to, ne visada deklaruotina siekiamybė – pasitaiko nevienareikšmių ekonomikos terminų.

Tokio pobūdžio tyrimai yra ir reikšmingi, ir aktualūs, nes teoriniuose šaltiniuose menkai atspindi anglų-lietuvių kalbų glotodidaktikos aspektai, pagrįsti lingvistinės statistikos ir mokomosios leksikografijos rezultatais.

Straipsnio naujumo esmė – mokomųjų tekstų analizės statistikos metodais būdas, kuris konkrečiuose glotodidaktikos mokslo darbuose dar nedažnai taikomas.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti angliško ir lietuviško mokomųjų tekstų vienažodžius ekonomikos terminus ir jų vartojimo intensyvumą (dažninių indeksų analizės pagrindu); parengti terminijos mokymo lygmens glotodidaktines prognozes (taikomas tyrimo aspektas).

Uždaviniai: 1) Remiantis mokomaisiais ekonomikos tekstais sudaryti taikomosios leksikografijos žodynėlius anglų ir lietuvių kalbomis; 2) išanalizuoti sudarytųjų dažninių žodynėlių vienažodžių ekonomikos terminų vartojimo intensyvumą (didelės imties dažninių žodynų kaip leksinės sistemos modelio atžvilgiu); 3) išskirti ir įvertinti taikomuosius lingvostatistikos rezultatų aspektus (duomenų reikšmė glotodidaktikai ir sociolingvistikai).

Metodai: 1) ekonomikos terminų analizė lingvistinės statistikos būdais; 2) leksinės tekstų sudėties (ir terminijos) vertinimas taikomosios leksikografijos metodu.

Vienažodžių ekonomikos terminų lingvostatistinė analizė

Dėstytojas, skatinantis studentus tyrinėti angliškus ir lietuviškus ekonomikos terminus, visų pirma turėtų aiškiai suformuluoti užduotis. Pradžioje rekomenduotina iš specialybės tekstų (specialybės *periodikos*, Klimovienė, Barzdžiukienė, 2002; Tullis, Trappe, 2003) išrinkti terminus ir parengti kompiuterines rinkmenas. Galimas ir kitas užduoties variantas: nuskaityti, nukopijuoti arba surinkti mokomuosius tekstus ir jų būdingiausiąją leksiką diferencijuoti kompiuterinės programos pagrindu – sudarant dažninius žodynėlius. Taip kompiuteriškai nustatomas terminų ir bendrinės leksikos vartojimo santykis. Suprantama, mažos apimties tekstuose ekonomikos terminijos vartojimo dažnis nebus toks intensyvus, kaip visoje kalbos leksinėje sistemoje. Todėl: a) studentų sudarytuose tekstų žodynėliuose prie kiekvieno termino reikia įrašyti dažnio indeksus, paimitus iš dažninių žodynų, kurių imtis ne mažesnė kaip 1 milijonas žodžių, atspindinčių kalbos leksinės sistemos visumą; b) šios dalies tiriamąjį darbą motyvuoti tuo, kad naujus terminus, kaip ir užsienio kalbos žodžius apskritai, lengviau įsidėmėti, jeigu jie pasikartoja ne rečiau, kaip 5 kartus; o pakankamai tvirtai galima įsiminti, jeigu pavartojami ne mažiau kaip 10 kartų (tokios yra psicholingvistinės nuostatos). Vadinasi, norint įsidėmėti rečiau vartojamus terminus reikia papildomų kontekstų ir daugiau pastangų, o dažniau vartojamiems – ne. Intuityviai susidaryti nuomonę apie terminų vartojimo dažnius, tokiu aspektu juos diferencijuoti nėra lengva bei patikima (Korsakas 1998). Lingvostatistinio tyrinėjimo duomenys padeda ir dėstytojui, ir studentui.

Taigi terminų dažninio vartojimo dydžiai tiesiogine prasme sietini su glotodidaktika, arba konkrečių terminų įsiminimu. Ieškodami terminų anglų-lietuvių kalbų žodynuose, studentai įsitikina, jog anaip tol ne visus terminus ten galima surasti. Dėstytojui atsiranda dingstis kelti fakultatyvią užduotį – pasiūlyti studentams sukurti savo terminų-atitikmenį ir jį aprobuoti didžiulės imties gimtosios kalbos tekstyno atžvilgiu. Taip studentai turi galimybę įsitikinti, kad lietuviški tam tikros srities terminai, kuriuos rekomenduoja kalbininkai, ne visada įsitvirtina leksinėje sistemoje: mat reikalingos ir atitinkamos srities specialistų kūrybinės pastangos, o gal net platesnis kalbos vartotojų pritarimas, teigiamas aprobavimas.

Apžvelgsime, kaip vartosenos dažnumo aspektu DDRKŽ („Dažninio dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodyne“) ir VDU „Dabartinės lietuvių kalbos tekstų“ vertinami vienažodžiai terminai, pavartoti mokomuosiuose tekstuose ir įtraukti į „Aiškinamąjį ekonomikos anglų-lietuvių kalbų žodyną“. Toks suliginimas būtų naudingas kaip pagrindas detalesnei analizei, o kartu ir kaip duomenų techninio apdorojimo pratybos studentams. Tekstyno dažniniai indeksai buvo sugrupuoti ir jų dydžiai pateikti keturiuose stulpeliuose: „Periodikos“ (atsispindi respublikinių ir vietinių laikraščių, populiariosios periodikos, grožinės literatūros tekstų leksika); „Mokslo tekstai“ (užfiksuoti mokslinės ir mokomosios literatūros bei mokslo popularinimo tekstuose pavartotų terminų suminiai dažnumai); „Dokumentai“ (atsispindi Lietuvos Respublikos valstybinių dokumentų bei Seimo stenogramų leksika); stulpelyje „Bendra-

sis dažnis“ teikiami suminiai VDU Tekstyno duomenys (žr.1 lent.).

Kai kurie ekonomikos terminai lietuvių kalbos leksinėje sistemoje atsirado veikiausiai tik prieš 10-20 metų. Negaletume kategoriškai teigti, jog visada pirmiausia jie būdavo pavartojami mokslo tekstuose. Tatai aiškiai matyti iš 1 lentelės duomenų: mokslo tekstuose pavartotieji terminai sudaro tik 9,96 proc.; dokumentuose – 19,5 proc., o periodikoje – net 70,54 proc. Taigi aptartieji ekonomikos terminai dažniausiai buvo vartojami periodikoje. Iš to ir daroma taikomoji (glotodidaktikos) išvada: specialybės terminijos pažinimo nederėtų sieti vien tik su profesinės literatūros studijomis – verta analizuoti ir kryptingai parinktus periodikos tekstus.

DDRLKŽ ir Tekstyno imtys dėl ištirtų tekstų leksikos apimties yra absoliučiai skirtingų dydžių. Todėl dažninio vartojimo indeksus – absoliučiuosius (sveikuosius arba konstatuojamuosius) skaičius – sunkoka gretinti bei suvokti. Taigi objektyvios informacijos dėlei reikia turėti ir konkrečių sekų apimtį santykinius dydžius. Jų pagrindu įmanomi gretinamųjų kalbų leksikos dažninio vartojimo palyginimai. Su *Excel* programa buvo apskaičiuoti santykiniai skaičiai; juos sudėti vienoje lentelėje (greta sveikųjų skaičių) techniškai nebuvo įmanoma. Todėl itin didelės įvairių tekstų visumos vienažodžių ekonomikos terminų vartojimo tendencijų tikslesnį vaizdą galima susidaryti iš pateiktų 2 lentelės duomenų bei abiejų lentelių grafinio vaizdo (žr. 1 pav.).

1 lentelė. Ekonomikos terminų dažninis vartojimas įvairaus pobūdžio tekstuose (konstatuojamieji skaičiai)

Terminas (lietuvių k.)	DDRLKŽ dažnis	VDU Tekstyno dalies bei visumos pobūdis ir termino dažnumas			
		Periodika	Mokslo tekstai	Dokumentai	Bendrasis dažnis
Alga	20	585	75	133	793
Atlygis	12	227	80	73	380
Antkainis	2	84	16	13	113
Apyvarta	95	2574	156	150	2880
Gamyba	645	2565	1003	2552	6120
Drauda	0	77	3	2	82
Verslumas	0	4	45	0	49
Vienatis	0	5	4	0	9
Tvarkinys	0	5	0	0	5
Įvestis	0	0	1	0	1
Nuonešis	0	0	0	0	0
Anuitetas	0	1	1	0	2
Avansas	13	53	7	43	103
Bankas	950	7834	385	2115	10334
Biudžetas	278	2398	157	550	3105
Brokeris	11	24	1	24	49
Defliacija	2	37	4	1	42
Devalvavimas	0	30	3	3	36
Deficitas	33	779	145	81	1005
Dempingas	2	19	3	21	43
Čekis	84	95	4	79	178
Ekonomika	311	2685	582	111	3378
Eksportas	69	1058	215	190	1463
Grantas	0	167	18	0	185
Hedžingas	0	4	0	0	4
Kalykla	180	42	6	4	52
Kapitalas	306	1966	348	1025	3339
Kapitalizavimas	0	7	4	1	12
Kreditas	273	305	58	147	510
Nemokumas	2	32	3	17	52
Pinigai	777	8307	716	521	9544
Prekė	755	782	138	489	1409
Recesija	0	41	0	3	44
Renta	1	56	36	5	97
Rizika	51	972	580	121	1673
Santaupos	33	377	22	34	433
Sąskaita	453	2574	496	1343	4413
Trendas	3	0	3	1	4
Skola	81	1827	134	219	2180
Subsidija	7	108	17	12	137
Pajamos	291	3410	478	1560	5448
Suma →	5740	42116	5947	11643	59706

Visų pirma, pastebime, jog net 12 ekonomikos mokslo terminų DDRLKŽ apskritai nefiksuojami. Studentams paaiškinama, jog toks rezultatas kitados gautas todėl, kad

palyginti su dabartiniais kompiuterizacijos laikais minėtojo gretinamojo šaltinio imtis buvo sąlygiškai nedidelė. Be to, minėtą faktą galima paaiškinti ir sociolingvistiniu aspektu

– taip atsitinka dėl visuomenės virsmo. Šiuo metu beveik nebevartojama nemaža dalis praeities žodžių – būdvardžių, daiktavardžių ar veiksmažodžių: *bolševikmetis-2, gamyklinis-1, komjaunuoliškas-1, kolektyvizuoti-1, komandiruoipinigiai-0, partsektorius-1* ir pan. Tačiau, kaip matyti iš šimtamilijoninės tekstyno imties, naujadaras *nuonešis*, la-

bai tikslus ir lietuviškas ekonomikos terminas, taip pat dar neįsigalėjęs. Ar priimtinas bei prasmingas jis būsimiesiems ekonomikos specialistams? Ar studentai vartos jį savo profesinėje veikloje? Klausimai priverčia susimąstyti, nes gimtosios kalbos terminijos kūrimas – tai visų pirma specialistų kasdienės profesinės veiklos reikalas.

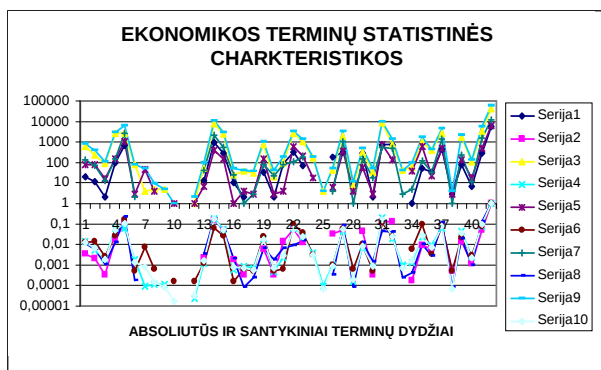
2 lentelė. Ekonomikos terminų dažninis vartojimas santykinų dydžių aspektu

Terminas (anglų k.)	DDRŁKŹ Dažnis	Tekstyno pobūdis ir termino dažnumas			
		Periodika	Mokslo tekstai	Dokumentai	Bendrasis dažnis
Salary	0,0034843	0,01389021	0,01261140	0,01142317	0,01328175
Pay-off	0,0020906	0,00538988	0,01345216	0,00626986	0,00636452
Mark-up	0,0003484	0,00199449	0,00269043	0,00111655	0,00189261
Turnover	0,0165505	0,06111692	0,02623171	0,01288328	0,04823636
Production	0,1123693	0,06090322	0,16865647	0,21918749	0,10250226
Insurance	0	0,00182828	0,00050446	0,00017178	0,0013734
Entrepreneurship	0	9,4976E-05	0,00756684	0	0,00082069
Uniqueness	0	0,00011872	0,00067261	0	0,00015074
Ordering	0	0,00011872	0	0	8,3744E-05
Input	0	0	0,00016815	0	1,6749E-05
Trend	0	0	0	0	0
Annuity	0	2,3744E-05	0,00016815	0	3,3497E-05
Advance	0,0022648	0,00125843	0,00117706	0,00369321	0,00172512
Bank	0,1655052	0,18601007	0,06473852	0,18165421	0,17308143
Budget	0,0484321	0,05693798	0,02639987	0,04723868	0,05200482
Broker	0,0019164	0,00056985	0,00016815	0,00206132	0,00082069
Deflation	0,0003484	0,00087853	0,00067261	8,5889E-05	0,00070345
Devaluation	0	0,00071232	0,00050446	0,00025767	0,00060295
Deficit	0,0057491	0,01849653	0,02438204	0,00695697	0,01683248
Dumping	0,0003484	0,00045113	0,00050446	0,00180366	0,0007202
Cheque	0,0146341	0,00225567	0,00067261	0,00678519	0,00298127
Economics	0,0541812	0,06375249	0,09786447	0,00953363	0,05657723
Export	0,0120209	0,02512109	0,03615268	0,01631882	0,0245034
Grant	0	0,00396524	0,00302674	0	0,00309852
Hedging	0	9,4976E-05	0	0	6,6995E-05
Mint	0,0313589	0,00099725	0,00100891	0,00034355	0,00087093
Capital	0,0533101	0,0466806	0,0585169	0,08803573	0,05592403
Capitalization	0	0,00016621	0,00067261	8,5889E-05	0,00020098
Credit	0,047561	0,0072419	0,00975282	0,01262561	0,00854186
Insolvency	0,0003484	0,00075981	0,00050446	0,0014601	0,00087093
Money	0,1353659	0,19724095	0,12039684	0,04474792	0,15984993
Commodity	0,1315331	0,01856777	0,02320498	0,04199948	0,02359897
Recession	0	0,0009735	0	0,00025767	0,00073694
Rent	0,0001742	0,00132966	0,00605347	0,00042944	0,00162463
Risk	0,008885	0,02307911	0,09752817	0,01039251	0,02802063
Savings	0,0057491	0,00895147	0,00369934	0,00292021	0,0072522
Account	0,0789199	0,06111692	0,0834034	0,11534828	0,07391217
Trend	0,0005226	0	0,00050446	8,5889E-05	6,6995E-05
Debt	0,0141115	0,04338019	0,02253237	0,01880959	0,03651224
Subsidy	0,0012195	0,00256435	0,00285858	0,00103066	0,00229458
Income	0,0506969	0,08096685	0,08037666	0,13398609	0,09124711
	1	1	1	1	1

Jei studentas neišmano terminų etimologijos, neperpranta lietuvių kalboje seniai įsigalėjusių ekonomikos terminų, tai jų leksiniai ženklai vartojami kaip savi kalbos sistemos elementai. Štai kodėl ir palyginti mažose (DDRŁKŹ), ir labai didelėse (Tekstyno) imtyse tie įsigalėję terminai užfiksuoti kaip labai dažni žodžiai, tarkim: *bankas-950/ 10334, biudžetas-278/ 3105, čekis-84/ 178, deficitas-33/ 1005, ekonomika-311/ 3378, kapitalas-306/ 3339* ir t.t. Mokomojo dalyko specifikai ir glotodidaktikos probleminei sferai priskirtini retai vartojami ekonomikos terminai, kaip antai: *anuitetas-0/ 2, defliacija-2/ 42, devalvavimas-0/*

36, dempingas-2/ 43, grantas-0/ 185, hedžingas-0/ 4, kapitalizavimas-0/ 12, recesija-0/ 44, rentas-1/ 97, trendas-3/ 4 ir pan.

Grafinis abiejų lentelių vaizdas liudija, jog esama leksikos (ir terminų) dažninio vartojimo dėsningumo požymių. Jie itin aiškiai matyti iš apatinės grafiko dalies kreivių išsikišimo, nes labai glaudžiai brėžia santykinų dydžių kontūrus, atspindinčius vienažodžių ekonomikos terminų trumpą seką; žr. 1 pav.).

1 pav. Ekonomikos terminų dažninio vartojimo grafinis vaizdas (viršuje – absoliučių skaičių kreivės; apačioje – santykinų skaičių kreivės)

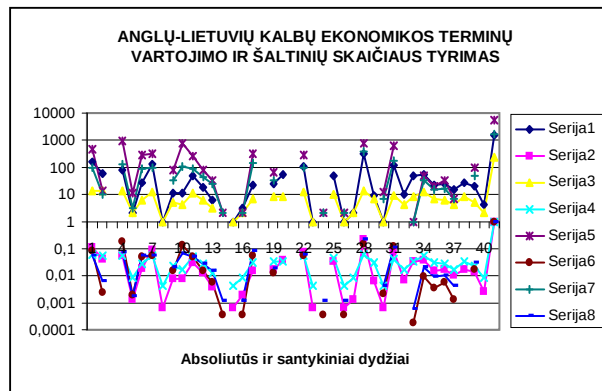
Trumpai apžvelgėme vienažodžių ekonomikos terminų vartojimo studentų gimtojoje kalboje dažnį itin didelės imties pamatu. Siekiamybė buvo tokia: nustatyti, kaip lietuvių kalbos leksinėje sistemoje funkcionuoja terminai ir gauti patikimiausius lingvostatistinio tyrimo rezultatus. Kalbų mokymo aspektu buvo keliamas uždavinys – ištirti, kaip dažnai mokomųjų tekstų leksika (ir ekonomikos terminija) vertintina gretinamuoju aspektu, t.y. ir anglų, ir lietuvių kalbomis (esant beveik vienodoms ar adekvačioms imtims). Todėl detaliau apžvelgiamos trumpos vienažodžių terminų gretinamosios sekos, nurodant ir šaltinių skaičiaus (ištirtinėtų tekstų) lingvostatistinius dydžius. Tyrimui buvo naudojami lingvostatistiškai vienodos imties šaltiniai: K. Hoflando, S. Johanssono „Anglų kalbos dažninis žodynas“ (1982) ir DDRLKŽ – „Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas“ (Grumadienė, Žilinskienė, 1998). Abu ekonomikos terminų gretinamojo tyrimo šaltiniai grindžiami teorinėmis ar praktinėmis 1 mln. imtimis, kurių niekas specialiai nerinko ir/ ar nerikiavo; vis dėlto lingvostatistikos panašių bruožų atrasta labai daug. Vienintelis neadekvatumo požymis – leidimo laikas. Šio tyrimo rezultatai aktualūs dėl to, kad nemažai anglų kalbos leksinės sistemos elementų funkcionuoja ir mokymo tekstuose; jie priskirtini glotodidaktikos proceso problemų sričiai. Juk, tarkime, 1990 metais daugumai lietuvių kalbos vartotojų, nestudijavusių rinkos ekonomikos mokslų, buvo beveik negirdėti tokie terminai, kaip *anuitetas*, *defliacija*, *devalvavimas*, *dempingas*, *grantas*, *hedžingas*, *recesija*, *renta* ir pan. Vadinasi jų, net ir išverstų į lietuvių kalbą, be specialaus aiškinimo ir vartosenos dažnio analizės negalėtume lengvai suvokti ir įsiminti jų reikšmių. Mes pabrėžtinai keliam lingvostatistinio rezultato – žodžio vartosenos dažnumo – svarbą glotodidaktikai. Principas tarytum ir žinomas: kuo intensyviau žodis vartojamas, tuo lengviau jis įšimenamas. Kasdieniame pedagoginiame procese ši nuostata nedeklaruojama ar nepatvirtinama jokiais rezultatais. Intuicija ne visuomet gali būti patikimas orientyras. Tad tekstų leksikos analizė lingvistinės statistikos metodais turi ir taikomąją reikšmę. Patikrinkime šį teiginį, naudodamiesi gretinamojo tyrimo rezultatais. Anglų kalboje dauguma 3 lentelėje pateiktų ekonomikos terminų buvo vartojama seniai. Tačiau studentai, skaitydami profesijos tekstus, terminus aktualizuoja dabarties iš dalies kalbinės

ar beveik nekalbinės aplinkos sąlygomis. Todėl dėstytojas, norėdamas efektyviai dėstyti užsienio kalbas, turi žinoti, kaip dažnai tie vienažodžiai terminai vartojami užsienio (anglų) ir studentų gimtojoje kalbose. Apžvelkime trumpas gretinamųjų duomenų sekas. (žr. 3 lent.).

Galime teigti (nes apdorotų tekstų skaičius yra nemažas), jog esama labai ryškių tendencijų: vieni vienažodžiai ekonomikos terminai yra labai reti abiejų kalbų leksinės sistemos vienetai (*annuity* – *anuitetas*, *entrepreneurship* – *verslumas*, *capitalization* – *kapitalizavimas*, *devaluation* – *devalvavimas*, *insolvency* – *nemokumas* ir kt.) ; o kiti – dažni tiek mokomojoje, tiek gimtojoje kalbose (*account* – *sąskaita*, *bank* – *bankas*, *capital* – *kapitalas*, *income* – *pajamos*, *money* – *pinigai*, *risk* – *rizika*, *salary* – *alga*, *savings* – *santaupos* ir pan.).

Kai kurie ekonomikos terminai yra gerokai dažnesni anglų, o ne studentų gimtojoje (lietuvių) kalboje: *insurance* – *drauda*, *grant* – *grantas*, *recession* – *recesija*, *subsidy* – *subsidiija*, *trend* – *nuonešis*. Akivaizdu, jog šie ekonomikos terminai yra būdingi anglų kalbai, todėl turėtų būti geriau įtvirtinami ir gimtojoje studentų (specialybės) kalboje. Kita vertus, dalis vienažodžių ekonomikos terminų yra labai dažni ir dabartinėje lietuvių, ir anglų kalbose; taigi jie pakankamai dažnai vartojami įvairiausiuose (net ir neprofesinio pobūdžio) tekstuose: *account* – *sąskaita*, *budget* – *biudžetas*, *capital* – *kapitalas*, *cheque* – *čekis*, *commodity* – *prekė*, *credit* – *kreditas*, *money* – *pinigai*, *production* – *gamyba* ir pan.

Kad lingvistinės statistikos duomenys būtų akivaizdesni, apžvelkime grafinį gretinamojo tyrimo vaizdą (žr. 2 pav.).

2 pav. Anglų-lietuvių kalbų ekonomikos terminų vartojimo ir šaltinių skaičiaus tyrimas

Iš paveikslu duomenų ir grafiko kreivių matyti, jog dažnesnieji terminai atspindi ir didesnę šaltinių (tekstų) skaičių. Šis faktas taip pat turi tiesiogines sąsajas su užsienio kalbų mokymo ir mokymosi aspektais. Akivaizdu, jog labai dažnai vartojami vienažodžiai ekonomikos terminai ir lingvostatistikos, ir glotodidaktikos požiūriais didesnių dėstytojo bei studentų mokymo ar mokymosi pastangų nereikalauja, nes tekstuose vartojami pakankamai intensyviai.

3 lentelė. Anglų-lietuvių kalbų ekonomikos terminų dažninio vartojimo ir šaltinių skaičiaus tyrimo rezultatai

Terminas (anglų k.)	Vertimas (lietuvių k.)	WORD FREQUENCIES in British and American English			
		Dažnis *** ¹ Tekstų skaičius	Santykiniai skaičiai	Dažnis *** Tekstų skaičius	Santykiniai skaičiai
Account	Sąskaita	158***14	0,10576/ 0,06114	453***96	0,08152/ 0,05731
Advance	Avansas	62***13	0,04149/ 0,05677	13***10	0,00234/ 0,00597
Annuity	Anuitetas	0***0	0/ 0	0***0	0/ 0
Bank	Bankas	80***13	0,05355/ 0,05677	950***129	0,17096/ 0,07702
Broker	Brokeris	2***2	0,00134/ 0,00873	11***3	0,00198/ 0,00179
Budget	Biudžetas	27***6	0,01807/ 0,02620	278***90	0,05003/ 0,05375
Capital	Kapitalas	132***12	0,08835/ 0,05240	306***93	0,05507/ 0,05552
Capitalization	Kapitalizavimas	1***1	0,00067/ 0,00437	0***0	0/ 0
Cheque	Čekis	11***5	0,00736/ 0,02183	84***34	0,01512/ 0,02030
Commodity	Prekė	11***4	0,00736/ 0,01747	755***107	0,13587/ 0,06388
Credit	Kreditas	47***11	0,03146/ 0,04803	273***87	0,04913/ 0,05194
Debt	Skola	19***6	0,01272/ 0,02620	81***45	0,01458/ 0,02687
Deficit	Deficitas	6***3	0,00402/ 0,01310	33***25	0,00594/ 0,01493
Devaluation	Devalvavimas	1***1	0,00067/ 0,00437	0***0	0/ 0
Dumping	Dempingas	3***2	0,00201/ 0,00873	2***2	0,00036/ 0,00119
Economics	Ekonomika	23***7	0,01539/ 0,03057	311***139	0,05597/ 0,08299
Entrepreneurship	Verslumas	0***0	0/ 0	0***0	0/ 0
Export	Eksportas	24***8	0,01606/ 0,03493	69***32	0,01242/ 0,01910
Grant	Grantas	56***8	0,03748/ 0,03493	0***0	0/ 0
Hedging	Hedžingas	0***0	0/ 0	0***0	0/ 0
Income	Pajamos	107***12	0,07162/ 0,05240	291***98	0,05237/ 0,05851
Input	Įvestis	1***1	0,00067/ 0,00437	0***0	0/ 0
Insolvency	Nemokumas	0***0	0/ 0	2***2	0,00036/ 0,00119
Insurance	Drauda	51***10	0,03414/ 0,04367	0***0	0/ 0
Mark-up	Antkainis	1***1	0,00067/ 0,00437	2***2	0,00036/ 0,00119
Mint	Kalykla	2***2	0,00134/ 0,00873	0***0	0/ 0
Money	Pinigai	318***14	0,21285/ 0,06114	777***371	0,13982/ 0,22149
Ordering	Tvarkinys	9***7	0,00602/ 0,03057	0***0	0/ 0
Pay-off	Atlygis	1***1	0,00067/ 0,00437	12***7	0,00216/ 0,00418
Production	Gamyba	119***9	0,07965/ 0,03930	645***176	0,11607/ 0,10508
Recession	Recesija	10***4	0,00669/ 0,01747	0***0	0/ 0
Rent	Renta	48***8	0,03213/ 0,03493	1***1	0,00018/ 0,00060
Risk	Rizika	53***12	0,03548/ 0,05240	51***34	0,00918/ 0,02030
Salary	Alga	22***7	0,01473/ 0,03057	20***15	0,00360/ 0,00896
Savings	Santaupos	24***6	0,01606/ 0,02521	33***17	0,00594/ 0,01015
Subsidy	Subsidija	15***4	0,01004/ 0,01747	7***7	0,00126/ 0,00418
Trend	Nuonešis	26***8	0,01740/ 0,03494	0***0	0/ 0
Turnover	Apyvarta	20***5	0,01338/ 0,02183	95***51	0,01710/ 0,03045
Uniqueness	Vienatis	4***2	0,00268/ 0,00873	0***0	0/ 0
Σ →		1494***229	1/ 1	5557***1675	1/ 1

P.S.: ¹ sveikųjų skaičių stulpeliuose po ženklų sekos *** teikiami tekstų pasikartojimų dažniai; santykinų skaičių stulpeliuose po ženklų/pajuodintieji skaičiai reiškia tekstų pasikartojimų santykinus dydžius.

Apibendrinimas ir išvados. Glotodidaktikos požiūriu terminai, atspindėdami profesinių tekstų esmę, yra kryptingos užsienio kalbos studijų pamatas. Teorinė šios tezės reikšmė žinoma senokai. Tačiau praktikoje ne visad įmanoma susieti mokymo efektyvinimo siekius su gilesniu profesinių tekstų leksikos (ir terminijos) pažinimu, ypač įtvirtinimu studentų akademinėje veikloje. Tekstų analizė lingvistinės statistikos metodais, ypač naudojantis kompiuterine technika ir programomis, padeda dėstytojams ir studentams, įgyvendinti mokomuosius uždavinius. Lingvistinė statistika praplečia mokomųjų tekstų vertinimo skalę, suteikia galimybių pažinti ir įvertinti kaip terminai funkcionuoja užsienio ir gimtosios kalbos leksinėse sistemose; kodėl studijuojant profesinius tekstus svarbus žodžių paplitimas; kokia galėtų būti mokomosios leksikografijos

ir tekstų leksikos analizės lingvistinės statistikos metodais reikšmė glotodidaktikoje ir pan. Pažymėtinas studentų savarankiško darbo analizės faktas, kurį tiktų priskirti ir sociolingvistikai: tiriant mokomųjų tekstų leksikos sudėtį, paaiškėja, jog kai kurie vienažodžiai ekonomikos terminai gimtojoje kalboje neturi atitikmenų – jos leksinėje sistemoje įsigali ne visi naujadarai. Vis dėlto, dalis terminų vartojama labai seniai ir net neįtariant jų skolinimosi požymiai. Šios pastabos patvirtina svarbų socialinės lingvistikos faktą – kalbos funkcionavimas priklauso nuo visuomenės gyvenimo sąlygų, kalbos ir kultūros bei ekonomikos ryšių; kitaip tariant leksinė sistema nuolat kinta. Nefilologinių specialybių studentams šis faktas dažnai tampa tikru atradimu. Dėstytojams tai būtų dar vienas iš būdų organizuoti intensyviai ir neabejotinai aktyvias profesines studijas.

jas, naudojant modernias technologijas (kompiuterinę bei programinę įrangą).

Dėl palyginti nedidelės mokslinio tyrimo apimties gautieji rezultatai neabsoliutiniai, bet jų pagrindu daromos tokios išvados: 1) tekstų leksikos tyrimas lingvistinės statistikos metodais teikia pakankamai konkrečių ir netgi svarių faktų, į kuriuos vertėtų atsižvelgti nustatant glotodidaktikos proceso lygmenį – lengvumą ar sudėtingumą; 2) trumpo vienažodžių ekonomikos terminų tyrimo duomenys patvirtino pagrindines tendencijas – intensyvių ir/ arba labai retą jų funkcionavimą anglų ir studentų gimtosios (lietuvių) kalbos leksinėse sistemose; todėl kiekvienu atveju reikalinga tekstų leksikos lingvostatistinė analizė, kurios rezultatai turėtų būti siejami su kalbų dažniniais žodynais kaip gretinimo sąlyginiais etalonais; 3) realizuotas taikomasis mokslinio tyrimo aspektas, nes visiškai pasitvirtino idėja – glotodidaktikos procese taikyti modernias technologijas, kad studentai, lingvostatistiškai nagrinėdami profesinius šalti-

nus, geriau suvoktų jų esmę, tvirtčiau įsimintų ekonomikos tekstų terminiją.

Literatūra

1. DRLKT, 2009. *Dabartinės rašomosios lietuvių kalbos tekstynas*. Kaunas: VDU Kompiuterinės lingvistikos centras.
2. Grumadienė, L., Žilinskienė, V., 1998. *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas* (DDRLKŽ). Vilnius: Mokslo aidai.
3. Hofland, K., Johansson, S., 1982. *Word Frequencies in British and American English*. Bergen.
4. Klimovienė, G., Barzdžiukienė, R., 2002. *English for Career Goals*. Akademija.
5. Korsakas, J., 1998. *Definicijų leksika* / Лексика дефиницій* / Lexicon of Definitions*. Šiauliai: Šiauliai University.
6. Pearce, D. W., 2006. *Aiškinamasis ekonomikos anglų-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Leidykla TEV.
7. Tullis, G., Trappe, T., 2003. *New Insights into Business*. Longman.

Giedrė Klimovienė, Juozas Korsakas

Terms in Glotodidactics (Linguostatistic Aspect)

Summary

The article overviews issues of glotodidactics related to the analysis of foreign (English) language practice texts lexis and terminology of economics speciality applying the methods of linguistic statistics, using computer equipment and software of lecturers. Texts of profession are full of economic terms which differently function in the lexical system of students' native (Lithuanian) language: some of them are frequent, therefore, they are better memorised, others appear rarely and, as a result, are harder to memorise. Declarative and relative value of a term functioning in the lexical system is established on the basis of frequency indices. Then, insights regarding easiness or difficulty of practice texts in the process of glotodidactics are presented. Linguostatistic characteristics of one-member economic terms are introduced by means of tables with data (see Tables 1, 2, 3). The core result of glotodidactics is the correlation attribute between the frequency of term and its memorising: Lithuanian equivalents of the intensively used English terms are also frequent in Lithuanian (account – sąskaita, bank – bankas, capital – kapitalas, income – pajamos, money – pinigai, risk – rizika, salary – alga, savings – santaupos, etc.). These terms are easier to memorise. There are deviations, however, when terms are equally rarely used in both languages and they require more effort of a lecturer and a student to be memorised (annuity – anuitetas, entrepreneurship – verslumas, capitalization – kapitalizavimas, devaluation – devalvavimas, insolvency – nemokumas ir pan.). It is not the case for every neologism to find an easy way into the native (Lithuanian) language: their frequency indices are low, and it is more difficult to perceive such practice texts and memorise the terms. Research methodology and the obtained results are presented as an example which is realised throughout foreign (English) language teaching; methods of linguistic statistics allow lecturers and students to analyse texts of profession – compile frequency vocabularies in which lexis (and economic terms) are differentiated on the basis of frequency indices value. Scientific texts abundant in one-member economic terms are the most rational choice for teaching language of profession.

Straipsnis įteiktas 2009 04
Parengtas spaudai 2009 05

Apie autorius:

Giedrė Klimovienė, Lietuvos žemės ūkio universiteto Kalbų centro docentė, socialinių mokslų daktarė.

Mokslinės veiklos sritys: kooperuotas mokymas, kritinio ir kūrybinio mąstymo ugdymas, glotodidaktika.

Adresas: Studentų g. 11, 53361 Kaunas, Akademija.

El. paštas: ka@lzuu.lt

Juozas Korsakas, Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto docentas, socialinių mokslų daktaras.

Mokslinės veiklos sritys: glotodidaktika, lingvodidaktika, lingvostatistika, kompiuterinė lingvistika ir leksikografija, sociolingvistika.

Adresas: Jankaus g. 31-3, 50271 Kaunas.

El. paštas: korsakas_j@hotmail.com, juozas_korsakas@yahoo.com

